

Explaining the educational-ethical functions of managing blessed places in order to play the role of a child friendly sanctuary

Amin Babadi *

Assistant Professor, Department of Psychology, Arman Institute of Higher Education, Mashhad, Iran.

Ali Ismail zadeh Kwaki

Ph.D in urban planning geography, Astan Quds Razavi Islamic Research Foundation, Mashhad, Iran.

Mohammad Hossein Walipour

M. A in management, Astan Quds Razavi Islamic Research Foundation, Mashhad, Iran.

Article History

Received: 18 March, 2024

Revised: 03 July, 2024

Accepted: 12 July, 2024

Keywords

Educational-moral functions, child-friendly shrine, management of Razavi's blessed places, physical index of the shrine

Abstract

Blessed religious places are the most valuable environment for spiritual growth and spiritual education of people. Every person in any period of life, if he is connected with this luminous environment, he will achieve its fruits. The connection of children and teenagers with Motahar Razavi Shrine, even if it is as short as a short-term presence, can have good effects. On the other hand, one of the methods of raising children which is emphasized by the Imams of Ma'moomin (a.s.) is their participation in religious ceremonies, because the child observes with his own eyes the scenes of people's presence in religious centers and the way of expressing Feelings towards the religious elders. According to the raised issues, the aim of the current research is to investigate the educational-ethical functions of the management of Razavi's blessed places in order to play the role of a child-friendly shrine. The research method was applied in terms of its purpose and descriptive-analytical in terms of its method, based on a field survey, the data of which was collected through a self-made questionnaire. The statistical sample of the research included 150 employees, managers and experts in the field of management of Motabreke Razavi facilities, who were determined through targeted non-probability sampling. The obtained results showed that the educational and moral functions of place management were in accordance with the indicators of the child-friendly shrine. Also, there was a significant relationship between the two variables of the physical condition of the holy shrine and the indicators corresponding to the child-friendly shrine, and the correlation level was equal to 0.652 has been strong.

Copyright © The Authors. Published by Shandiz Institute of Higher Education

How to cite this article:

Babadi, A., Ismail zadeh Kwaki, A., & Walipour, M. H. (2024). Explaining the educational-ethical functions of managing blessed places in order to play the role of a child friendly sanctuary. *Novel Explorations in Computational Science and Behavioral Management*, 2(1), 142-159.

<https://doi.org/10.22034/necsbm.2024.449142.1051>

openaccess

Extended Abstract

* E-mail address: aminbabadi54@gmail.com

Introduction

Religious sites, particularly shrines, hold significant spiritual and educational value, serving as places for the moral and ethical development of individuals. The current study focuses on the role of the Razavi holy shrines as child-friendly spaces, aiming to explore how their management fosters spiritual and moral development. The shrine environment, even during brief visits by children and adolescents, can create lasting positive impressions. The educational methods emphasized by the Imams include exposing children to religious rituals, which helps instill religious values early in life. This research seeks to evaluate the educational and ethical functions of managing these shrines, particularly in creating a child-friendly atmosphere. The central question is how the physical and operational environment of the shrine contributes to children's ethical and spiritual upbringing, aiming to offer recommendations for improving child-friendly religious spaces.

Methodology

This research adopts a descriptive-analytical approach and is designed as an applied study. Data were collected using a self-made questionnaire targeting 150 employees, managers, and experts in the management of the Razavi shrines. The study employed purposive non-random sampling to select participants with relevant expertise in shrine management. The survey assessed various aspects of shrine management, including the physical environment and its alignment with child-friendly standards. The data collected were analyzed using quantitative methods, with Cronbach's alpha used to measure the reliability of the questionnaire, ensuring a score above 0.7 for all dimensions, indicating high reliability.

Results and Discussion

The findings revealed that the educational and ethical management functions of the Razavi shrine

align well with child-friendly standards. A significant relationship was found between the shrine's physical conditions and child-friendly indicators. Specifically, the lighting and aesthetics of the shrine were noted as conducive to creating a welcoming environment for children. However, several areas were identified as needing improvement, such as the lack of dedicated recreational spaces for children and insufficient accessibility for children with physical disabilities.

Furthermore, the study highlighted the importance of behavior and communication between shrine staff and young visitors. The results suggested that the interaction between children and shrine staff plays a crucial role in shaping children's experiences. Creating a positive, welcoming atmosphere through staff training in child-friendly behavior was emphasized as essential for promoting the shrine as a space for moral and spiritual growth.

In terms of cultural programming, the research found that there is a need for more specialized activities tailored to children, such as dedicated workshops, story-telling sessions, and group visits that emphasize the religious and spiritual significance of the shrine. Family engagement in these activities was also highlighted as a critical factor in reinforcing the shrine's role in children's ethical education.

Conclusion

The Razavi holy shrine holds immense potential as a space for fostering ethical and moral development in children. However, to fully realize this potential, shrine management must address certain gaps, such as improving physical accessibility and expanding recreational and educational programs for children. A holistic approach that integrates both the physical environment and staff interaction is crucial in making the shrine a truly child-friendly space. Future studies should explore the long-term impact

of shrine visits on children's moral development, and shrine management should consider adopting best practices from other child-friendly religious and cultural sites. The findings of the study can serve as a foundation for improving child-friendly initiatives in other religious contexts, ensuring that children's spiritual and moral growth is nurtured in an environment conducive to their needs and development.

تبیین کارکردهای تربیتی-اخلاقی مدیریت اماکن متبرکه در راستای ایفای نقش حرم دوستدار کودک

امین بابادی*

استادیار گروه روانشناسی، موسسه آموزش عالی آرمان، مشهد، ایران

علی اسماعیل‌زاده کواکی

دکتری جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد، ایران

محمدحسین ولی‌پور

کارشناس ارشد مدیریت، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد، ایران

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۴/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۲۲

کلیدواژه‌ها:

کارکردهای تربیتی-اخلاقی

حرم دوستدار کودک

مدیریت اماکن متبرکه رضوی

شاخص کالبدی حرم

چکیده

اماکن متبرکه مذهبی، ارزشمندترین محیط برای رشد معنوی و تربیت روحی انسان‌ها هستند. هر انسانی در هر دوره‌ای از زندگی اگر با این محیط نورانی در ارتباط باشد، به ثمرات آن دست خواهد یافت. ارتباط کودکان و نوجوانان با حرم مطهر رضوی حتی اگر به اندازه یک حضور کوتاه‌مدت هم باشد، می‌تواند تأثیرات خوبی داشته باشد. از طرفی یکی از روش‌های تربیت کودکان که مورد تأکید ائمه معومین (ع) است، شرکت دادن آنان در مراسم مذهبی است، زیرا کودک با چشم خود صحنه‌های حضور مردم در مراکز دینی را مشاهده می‌کند و شیوه ابراز احساسات نسبت به بزرگان دین را فرا می‌گیرد. با توجه به مسائل مطرح شده هدف این پژوهش، بررسی کارکردهای تربیتی-اخلاقی مدیریت اماکن متبرکه رضوی در راستای ایفای نقش حرم دوستدار کودک است. روش تحقیق از حیث هدف، کاربردی و از لحاظ روش انجام، توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر پیمایش میدانی بوده که داده‌های آن از طریق پرسشنامه خودساخته جمع‌آوری شدند. نمونه آماری پژوهش شامل ۱۵۰ نفر از کارکنان، مدیران و کارشناسان حوزه مدیریت اماکن متبرکه رضوی بودند که از طریق نمونه‌گیری غیراحتمالی هدفمند تعیین شدند. نتایج بدست آمده نشان داد، کارکردهای تربیتی-اخلاقی مدیریت اماکن متناسب با شاخص‌های حرم دوستدار کودک بودند. همچنین بین دو متغیر وضعیت کالبدی حرم مطهر و شاخص‌های متناسب با حرم دوستدار کودک رابطه معنی‌داری وجود دارد.

Copyright © The Authors. Published by Shandiz Institute of Higher Education

استناد به مقاله:

بابادی، امین، اسماعیل‌زاده کواکی، ولی‌پور، محمدحسین (۱۴۰۳). تبیین کارکردهای تربیتی-اخلاقی مدیریت اماکن متبرکه در راستای ایفای نقش حرم دوستدار کودک. کاوش‌های نوین در علوم محاسباتی و مدیریت رفتاری، ۲(۱)، ۱۴۲-۱۵۹.

<https://necsbm.shandiz.ac.ir>

 <https://doi.org/10.22034/necsbm.2024.449142.1051>

openaccess

۱. مقدمه

اسلام دینی است که ظرفیت رساندن انسان از خاک به افلاک را دارد (حر عاملی، ۱۴۱۶ ق). فرزند از جمله ارزشمندترین نعمت‌های الهی است که خداوند متعال از روی فضل و لطف خود به انسان‌ها هدیه می‌کند. با نگاهی به اصول، منابع و قوانین دین مبین اسلام می‌توان دریافت که داشتن فرزند و تلاش در جهت تربیت نسلی صالح و مومن از جمله اموری است که بسیار توصیه شده است (عظیم زاده و حمیدی پور، ۱۳۹۳). به طوریکه توصیه شده والدین و مربیان و متصدیان امر تربیت باید با استفاده از الگوهایی که در قرآن و سیره ائمه اطهار علیهم السلام سفارش شده و نیز با الگو کردن معصومان علیهم السلام به تربیت اعتقادی و اخلاقی کودکان بپردازند (نیکومنش و همکاران، ۱۳۹۹). از نظر بوعلی، آشنایی با اهل بیت علیهم السلام و سخنان و عقاید مربوط به آنان، از جمله عناصر مهم تربیت دینی در فرهنگ شیعی و علوی در دوران کودکی است. بر والدین ضروری است که ضمن آشنا نمودن اجمالی آنان با مذاهب اسلامی، عقاید حقه شیعه را به آنان تعلیم دهند و بذریع محبت اهل بیت علیهم السلام را در دل‌های آنان بیفشانند و آنان را با معارف غنی، متقن و روشنگر اهل بیت علیهم السلام آشنا نمایند. تعلیم معارف و محاسن دانش ناب اهل بیت علیهم السلام به فرزندان آن‌ها را در حریم امن عقیده قرار داده و از آثار شوم هجوم عقاید و اندیشه‌های ناپاک مصون می‌دارد. بنابراین از نظر تربیتی، به منظور آماده ساختن کودکان برای ورود به عرصه زندگی اجتماعی، باید سه جنبه اساسی حواس، تخیل و شخصیت کودک را مورد توجه قرار داد.

در طول تاریخ همواره اماکن مذهبی برای ترویج آموزه‌های تربیتی، اخلاقی و دینی توسط پیامبران و معصومین (ع) مطرح بوده‌اند، بنابراین این حکایت از اهمیت جایگاه این فضاها در شکل‌دهی به شخصیت فردی و اجتماعی افراد دارد. از طرفی براساس نظریات روانشناسی، تعامل کودک با محیط همواره یکی از مهمترین عامل‌های رشد استعدادها، جسمی، ذهنی، روانی و شکل‌گیری شخصیت معنوی و اجتماعی آن‌ها محسوب می‌شود، بدیهی است با مهیا کردن امکانات لازم، محیط به وجود آمده رشد کودک را تسهیل خواهد کرد. از اینرو حضور کودکان در اماکن متبرکه و زیارتگاه‌ها در صورتیکه با تجربه‌های لذت‌بخشی از خوش‌اخلاقی، خوش رفتاری و مهرورزی متولیان آن اماکن همراه باشد، به‌طور ناخودآگاه، حضور در آن زمان و مکان برای آنان همراه با نوعی لذت درونی و تجربه‌ای شیرین خواهد بود. این خاطرات هنگامی که به‌لحاظ شناختی در پیوند با مفاهیم و آموزه‌های تربیتی-اخلاقی قرار گیرند، بخشی از تجربه‌های دینی-تربیتی شخصیت

کودکان را شکل می‌دهند و فضای حرم را فضایی دوست‌داشتنی برای کودکان خواهد ساخت. به‌عبارت دیگر، زمانی کودکان متوجه می‌شوند این تجربه‌های لذت‌بخش و جذاب در چه فضایی و زمانی اتفاق افتاده، نسبت به آن آموزه‌ها علاقه‌ای درونی پیدا کرده در نتیجه ارزش و اعتبار ویژه‌ای خواهد یافت.

همچنین با توجه به اینکه بسیاری از رفتارها و اقدامات مدیران، متأثر از ارزش‌های اخلاقی بوده و ریشه در اخلاق دارند، بنابراین عدم توجه به مباحث اخلاقی در اینگونه اماکن می‌تواند معضلات بزرگی به وجود آورد (انصاری، ۱۳۹۹). همچنین با توجه به اینکه بسیاری از ویژگی‌های عاطفی و رفتاری انسان‌ها در سنین کودکی و نوجوانی شکل می‌گیرند، چنانچه در مرحله پذیرش و آمادگی برای تربیت انسان فرصت‌ها از دست برود، چه بسا کمبودها و ضعف‌ها در مراحل بعدی لاعلاج باشند (پارسا، ۱۳۹۷). از طرفی با توجه به این‌که کودکان، آینده جامعه بشری را تشکیل می‌دهند و چون تربیت و هدایت در دوران کودکی تأثیر بسزایی در آینده آنان دارد، بنابراین قرآن کریم نیز به مسئله تربیت کودکان توجه خاصی مبذول داشته و از همان کودکی برای هدایت انسان برنامه دارد.

لذا تحقیق حاضر سعی دارد با پر کردن خلأ نظری موضوع و فراهم کردن بستری برای مطالعات کاربردی آتی که منجر به ارائه راهکارهای عملی برای طراحی مقبول‌تر و مناسب‌تر فضاهای امکان‌متبرکه برای کودکان می‌شوند، به بررسی عملکرد کارکردهای اخلاقی-تربیتی در حوزه اماکن متبرکه رضوی بپردازد. اماکن متبرکه رضوی به عنوان نمونه مطالعاتی ارزیابی خواهد شد تا این هدف نیز تحقق یابد که شاخص‌های اثرگذار (بازدارنده و تقویت کننده) بر تربیت دینی کودک در فضاهای حرم مطهر رضوی کدامند؟

۲. مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۲.۱. مبانی نظری

حرم دوستدار کودک: کودکان حساس‌ترین و تأثیرپذیرترین گروه سنی جامعه را تشکیل می‌دهند که نقش به‌سزایی در تجدید حیات هر نسل دارند و بدون توجه به رشد کودک و ذهن و آموزش او، پیشرفت جامعه بشری ممکن نخواهد بود. آن‌ها برای رشد ذهنی خود به تحریک‌های حسی نیاز دارند و تعامل با دنیای خارج، این امر را ممکن می‌سازد (فیشر^۱، ۲۰۰۵). تجربه‌های کودک در ایام خردسالی می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در روحيات

^۱ Fisher

شوند (ریجیو^۲، ۲۰۰۲). تامس مور^۳ در مدینه فاضله خود، آموزش ادبیات و اخلاق، هندسه، حساب و موسیقی و منطق و نجوم را برای کودکان و جوانان و تمام مردم شهر لازم می‌بیند. وی اطاعت از پدر و مادر را برای کودک لازم می‌داند در تربیت کودکان عموماً دیدگاهی آینده‌نگر غالب است که دوران کودکی را مقدمه‌ای برای دستیابی به بزرگسالی ایده‌آل می‌داند (هوشیار و همکاران، ۱۴۰۱). قرآن کریم، به عنوان جامع‌ترین منبع هدایتی بشر، درباره تربیت کودک مطالب بسیاری دارد و نظام تربیتی منحصر به فردی را تعریف می‌کند. اگر در میان دیگر مکتب‌ها و اندیشه‌ها نیز بررسی شود، مسائل مربوط به کودک و به ویژه تربیت کودک بسیار مشاهده می‌گردد. اما این سؤال مطرح می‌شود که در میان غوغای اندیشه‌ها و مکتب‌ها کدام نظام تربیتی جامع‌تر و برتر است و کدام یک علاوه بر ثنوی پردازی‌های عالی به ارائه راهکار و روش و آسیب‌شناسی در حوزه عمل اقدام کرده است. در واقع، در جامعه به کدام مکتب باید عمل کرد و نظام تربیتی آن را پذیرفت (مرویان حسینی و عبادی، ۱۳۹۰). همچنین خداوند کریم در آیه ۵ سوره حج، دوران کودکی را مقدمه‌ای برای رشد و بلوغ کودک معرفی می‌کند و در آیه ۲۰ سوره حدید، این زمان را دوران اشتغال به بازی و سرگرمی برمی‌شمارد. رسول اکرم (ص) می‌فرماید «شیطنت و جنب‌وجوش کودک در خردسالی نشانگر فزونی تحمل او در بزرگسالی است». ابن‌سینا سلب آزادی و جلوگیری از جنب‌وجوش و بازی کودکان را زمینه‌ای برای افسردگی آن‌ها می‌داند که سبب می‌شود رغبت کودکان از بین برود و آن‌ها بیمار شوند (پارسا، ۱۳۹۷). از طرفی «تربیت اخلاقی»، فرایند درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی و شکل‌گیری پایدار شخصیت انسان بر اساس ویژگی‌های انسان کامل است و می‌توان گفت که «اخلاق» مقاصد و غایات حرکت انسان را باز می‌نماید در حالی که «تربیت اخلاقی» احکام جریان و قواعد حرکت انسان بدان سو را باز می‌نماید. به تعبیر دیگر اخلاق پرسش از ماهیت ارزش‌ها و تربیت پرسش از کیفیت دست‌یابی بدان را پاسخ می‌گوید (نوری و فلاح، ۱۳۸۷). با ارزیابی و تحلیل عوامل و عناصر آسیب‌زا در نسل جوان می‌توان به این نتیجه رسید که دور بودن فرد از محیطی سالم و تربیت ناصحیح دینی در سال‌های کودکی و نوجوانی، زمینه‌ساز بی‌هویتی آنان می‌شود. بی‌شک، اگر انسان‌ها در آغاز دوران کودکی و نیز در سال‌های نوجوانی، از آموزه‌های دینی بی‌بهره بماند و متولیان امور تربیتی مانند خانواده، مدرسه و جامعه

او در بزرگسالی داشته باشد؛ از این‌رو ایجاد فضای متناسب با طبیعت کودک، برای برخوردار شدن کودک از تجربه‌های ماندنی، از جمله لوازم تربیت صحیح و از راهکارهای مأنوس نمودن کودکان با مراکز مذهبی و دینی است (دهقان، ۱۳۹۴). به طوریکه امکان حضور در متن جامعه برای کودکان، امکان یادگیری، بکار بستن دانسته‌ها، و همزیستی با دیگران از مهم‌ترین موضوعاتی است که امروزه در ساختار شهری و ارکان مرتبط با مدیریت شهرها اهمیت یافته است؛ لذا در این نوع حضور، کل محیط، نقش آموزگار را دارد و خود زندگی در محیط است که به کودک می‌آموزد، چگونه باید تحت تأثیر جهان‌بینی جامعه پیرامون رشد یابد و بیندیشد (سوتون و کمپ^۱، ۲۰۰۲). در شهر آرمانی افلاطون کودکان کمتر از ده سال شایسته زندگی و تربیت‌اند و والدین آنها موظف به اعمال این تربیت هستند (افلاطون، ۱۳۷۴). همراه ساختن کودکان و نوجوانان با خود در فضاهای معنوی، از جمله مساجد، امام‌زاده‌ها و حرم‌های مطهر، در صورتی که به عنوان نوعی تفریح و اوقات فراغت برای کودک محسوب شود، می‌تواند در جهت پرورش فطرت پاک آنان، نقش قابل توجهی داشته باشد. به طوریکه بیشترین و قوی‌ترین ارتباط معنوی با خدا در محیط‌های مذهبی و از طریق مشاهده و تجربه در کودکان ایجاد می‌شود. همچنین تجربه نمودن احساس معنوی در محافل مذهبی و مشاهده نمودن دیگران در حال تضرع و عبادت، می‌تواند نقش قابل توجهی در رشد معنوی کودک داشته باشد. این تجربه و مشاهده، می‌تواند با قرار گرفتن کودکان در فضاهای معنوی و مذهبی حاصل شود.

۲.۱.۱. کارکرد تربیتی - اخلاقی کودک

کودک در چند سال نخست زندگی خود، همه کارهایش را از افراد پیرامون خود که در درجه اول پدر و مادر او هستند، الگوبرداری می‌کند و با تقلید از آنان رشد می‌کند و ساختار تربیتی‌شان شکل می‌گیرد (حر عاملی، ۱۴۱۶ ق). دوران کودکی نه یک مفهوم ثابت بلکه یک مفهومی متغیر است و با توجه به تجربیات مردم هر جامعه و ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی آن جامعه در ذهن مردم شکل می‌گیرد و تبلور پیدا می‌کند. به همین دلیل است که سن دوران کودکی، طول زمانی آن و توقعات و تصورات نسبت به آن در جوامع گوناگون متفاوت است (نوروزی و نسترن، ۱۳۹۳). کودکان از ذی‌حق‌ترین افراد جامعه محسوب می‌-

² Riggio

³ Tams Mor

¹ Sutton & Kemp

قصه‌های زیادی وجود دارد که در ضمن آنها علاوه بر اینکه مفاهیم و دستوره‌های دینی به افراد آموزش داده می‌شود بر عبرت‌گیری از سرنوشت دیگران نیز تأکید می‌گردد.

تمثیل و تشبیه: تشبیه بیان شباهت موجود میان دو پدیده است و تمثیل آنچه شهرت دارد و در یک فرهنگ از آن استفاده می‌شود. می‌توان گفت، تمثیل، ارائه نمونه یا مثالی است که کودکان به آن گرایش می‌یابند و از آن تقلید می‌کنند (سجادی، ۱۳۷۹). با تشبیه و تمثیل می‌توان برخی مفاهیم عقلی را برای کودکان قابل درک و فهم ساخت. تبیین مسائل اخلاقی و تشبیه آن به مسائل روزمره زندگی به ماندگاری و تعمیق آن در جان کودکان می‌انجامد (جعفری، ۱۳۸۹).

سیر آفاقی و انفسی: مشاهده پدیده‌های جهان طبیعت (اردوها)، از مطالعه ضعیف‌ترین و ساده‌ترین موجودات گرفته تا قوی‌ترین آنها از حرکت منظم ماه، ستاره و نظاره تمامی مخلوقات می‌تواند کودک را یاری کند تا به قدرت خالق یکتا پی برده در مقام اطاعت او متخلق به اخلاق حسنه، گردد. سیر انفسی یا به عبارت دیگر خودشناسی یکی دیگر از کارهایی است که در طی آن کودک با تمام ابعاد وجودش آشنا می‌شود و البته از خودشناسی برای خدانشناسی نیز استفاده می‌گردد. از سوی دیگر، بازگو کردن نعمت‌ها بیان حال خوش مؤمنان و افراد با اخلاق، برانگیختن احساسات، گفت‌وگوها و آرام کردن دل کودک با بیانات گوناگون برای نزدیک کردن آنها به خدای متعال و رعایت ارزشهای اخلاقی مؤثر است.

محبت: یکی از نیازهای کودک محبت است (برجی نژاد، ۱۳۸۹). محبت یکی از عوامل بسیار مهم در جذب کودکان است. کودک نیاز دارد مورد نوازش و مهر و محبت قرار گیرد؛ در آغوش گرفته شده به این سو و آن سو برده شود کسی او را دوست بدارد و با او حرف بزند که اثر آن بر روی سلامت جسمانی و رشد روانی عمیق و پایدار است (بهشتی، ۱۳۷۹). محبت با فطرت و سرشت کودک سازگاری زیادی دارد.

روش تحریک و تهییج: انجام رفتار اخلاقی و تلاش برای رسیدن به آن، در گرو آن است که کودک خود را قادر به انجام دادن آن بداند و برای اینکه کودک این قدرت را بیابد یکی از روشها تحریک اوست به اینکه توانایی انجام کار مورد نظر را دارد. از جلوه‌های تحریک، یادآوری نعمت‌هایی است که کودک می‌تواند با بهره‌گیری از آنها مانند: تندرستی در منش و رفتار خویش رفتار پسندیده را آشکار سازد. در روش تهییج، مربی هم توانایی کودک را تحریک می‌کند و هم او را در مسیر کسب اخلاق حرکت می‌دهد تا با تلاش مضاعف به قله‌های تکامل و سعادت برسد.

نیز نسبت به شکوفایی هویت دینی او بی‌توجه باشند، تصور صحیحی از هویت دینی به دست نخواهد آورد.

۲.۱.۲. شیوه‌های نهادینه‌سازی ارزش‌های اخلاقی در کودکان

❖ حیطه شناختی

پرورش روح حقیقت‌جویی: کودک ذاتاً حقیقت‌دوست و به دانایی و کاوش علمی گرایش دارد. حقیقت‌جویی یعنی کودک طالب حقیقت است اگر در مسیری هدایت شود که بتواند برای رسیدن به حقیقت بکوشد افکار دیگران را به درستی بشنود به خوبی درک کند و با معیارهای دینی و عقلی بسنجد و بهترین را برگزیند. آگاهی‌بخشی به فضایل و رذایل اخلاقی: آشنایی با فضایل و رذایل اخلاقی نقش مهمی در شکل دادن به گرایش‌ها و رفتارهای کودک دارد از طریق آشنا کردن کودک با آموزه‌های اخلاقی می‌توان به این روش عمل نمود این روش در رشد و بصیرت اخلاقی کودک مؤثر است.

بیان نتایج دنیوی و اخروی یک عقیده و عمل: در این روش تلاش بر آن است که کودک از نتایج اعمالی که انجام می‌دهد آگاه باشد و بداند که رفتارهای او چه خوب و چه بد، نتایجی به همراه دارد که به خود وی باز می‌گردد.

روش القا و تلقین: تکرار رفتار پسندیده از جلوه‌های تلاش برای تلقین است کودک در دوران کودکی در پی کشف منابع قدرت است. از اینجا می‌توان با تلقین ارزش‌های اخلاقی او را به سوی آنها هدایت کرد.

❖ حیطه عاطفی

نشانه‌های عاطفی کودک ابتدا ساده است و در مقابل تحریکات خارجی یا داخلی آشکار می‌گردد. در جریان رشد عاطفی، به تدریج عواطف مختلف ظاهر می‌شوند، شرایط محیطی نیز در پیدایش عواطف مختلف مؤثر هستند. احساس کودک قبل از عقل او ظهور می‌کند و به تدریج شکوفایی عقلی می‌یابد کودک با این دو نیروی خدادادی به مقام شایسته اخلاقی می‌رسد می‌توان گفت عقل راهنماست، ولی قدرت محرک آدمی عواطف و احساسات، است (صف آرا و همکاران، ۱۳۹۷). در این قسمت به شیوه‌های نهادینه‌سازی ارزش‌های اخلاقی در کودکان در حیطه عاطفی پرداخته شده است:

شیوه قصه‌گویی: هنر قصه و داستان این است که با عاطفه و احساس کودک درگیر می‌شود و برای بیان بسیاری از مسائل که اثبات آنها نیازمند استدلالی قوی است که نمی‌توان آن را در حد فهم کودکان شرح داد، روش مناسبی است. در قرآن و روایات

در جهت انجام دادن یک کار سوق دهد و در روح او ایجاد انگیزش کند و او را به انجام اعمال نیک ترغیب نماید (خلجی ۶۵) در جهان امروز تربیت از راه تشویق یکی از مؤثرترین انواع تربیت است و نوعی ترغیب کودکان به انجام رفتارهای اخلاقی به شمار می‌رود (سجادی، ۱۳۷۹).

تنبیه: انواع تنبیه بدنی و غیر بدنی آخرین روش تربیتی است. تنبیه غیر بدنی مقدم بر تنبیه بدنی است و اگر تنبیه به صورت اخلاقی باشد، تأثیرش از تنبیه بدنی بیشتر است و آن به گونه‌ای است که کودک حس می‌کند در نزد مربی خود احترام و محبت سابق را دارا نیست و این از اذیت‌های بدنی مؤثرتر است.

ایجاد کار و اشتغالات فکری: یعنی ایجاد سرگرمی‌هایی که در ضمن آن بتوان به پرورش اخلاقی پرداخت. برای کودکان برنامه‌های ساعات فراغت که هم سازنده باشد و هم عوامل مزاحم رشد و تکامل را مهار کند لازم است. اشتغالاتی مانند مطالعه که هم لذت‌بخش است و هم موجب تغذیه روانی در کودک می‌شود و نیز ورزش و سرگرمی‌های هنری و فنی که موجب تقویت استعدادها و نهفته در کودکان می‌گردد و فکر آنها را در جهت مطلوب هدایت کرده از اعمال بیهوده جلو می‌گیرد. مقام معظم رهبری می‌فرماید: «جامعه نیازمند به خصلت‌های اخلاقی نیکویی است که باید از کودکی و نوجوانی آموزش داده شود». (صف آرا و همکاران، ۱۳۹۷).

۲.۲. پیشینه تحقیق

اگرچه در خصوص روش‌های تربیتی اخلاقی مطالعات و پژوهش‌های زیادی انجام گرفته است اما درباره بررسی کارکردهای تربیتی - اخلاقی مدیریت اماکن رضوی و بر مبنای ایفای نقش حرم دوستدار کودک تاکنون پژوهشی انجام نگرفته است و در این قسمت به مهمترین مطالعاتی که در حوزه‌های بررسی شاخص‌های تربیتی - اخلاقی تدوین شده اند اشاره می‌شود:

گلدمن^۱ (۱۹۶۴) در کتاب خود با نام «تفکر دینی از کودکی تا بلوغ» کوشیده است ضمن بیان مراحل تحول دین، کودکان یافته‌های خود را برای معلمان تفسیر و پیامدهای آن را در آموزش دینی روشن کند یافته‌های گلدمن نشان می‌دهد که تحول مفاهیم دینی در کودکان و نوجوانان از مراحل کلی و عمومی شناخت در انسان پیروی می‌کند و تحول در فهم مفاهیم دینی با تحول در فهم دیگر مفاهیم تفاوتی ندارد. در واقع می‌توان گفت: گلدمن

توجه به تأمین نیازهای کودک: پدران و مادران و مربیان وظیفه دارند، شرایطی را فراهم آورند که نیازهای کودک تأمین گردد؛ نیازهایی که در رشد اخلاقی و معنوی او تأثیر دارد و توانایی درک حقایق را در او ایجاد می‌کند در غیر این صورت اگر موردی فراموش گردد یا مورد اغماض قرار گیرد کودک به توانایی و شایستگی کامل دست نخواهد یافت. با رشد اخلاقی و تربیت صحیح است که شخصیت کودک ساخته می‌شود. بنابراین پدران و مادران و مربیان بهتر است از ویژگیهای آفرینش جسمانی و نفسانی کودک آگاه باشند و توجه داشته باشند که هر کودکی از لحاظ ساختمان جسمانی و قوای عقلی خلقتی خاص خود دارد (بهارى همدانی، ۱۳۸۳).

❖ حیطه رفتاری

محیط مناسب: استعدادهای درونی کودک در محیط مناسب و شرایط مساعد شکفته می‌شود از اساسی‌ترین شروط تکامل برای کودکان محیط زندگی است در شرایط مساعد پرورش صحیح استعدادهای مختلف صورت می‌گیرد. فضیلت اخلاقی پدر و محبت عاقلانه مادر محیط پاک و سعادت‌بخشی به وجود می‌آورد و هر کودکی در آن به سوی رعایت مسائل اخلاقی کشانده می‌شود.

ارائه الگوی عملی: تربیت ابتدایی کودک به طور طبیعی با روش الگویی شکل می‌گیرد. الگوسازی واکنشی است که در آن کودک به طور ناخودآگاه، اعمال رفتار و گفتارش را با فرد یا افراد مورد نظر همانند می‌کند و می‌کوشد نگرش‌ها و ویژگی‌های رفتاری و هیجان‌های آن فرد یا اشخاص را برای خود سرمشق قرار دهد (خدایاری فرد، ۱۳۷۰). اگر کودک افرادی را ببیند این تمایل در او پدید می‌آید که نفوذ آنان را بپذیرد و خود را با آنها همانند و هماهنگ سازد کودک در چند سال نخست زندگی، از پدر و مادر الگوبرداری می‌کند و با تقلید از آنان بزرگ می‌شود.

بازی: بازی یک امر طبیعی است و همانند نفس کشیدن برای کودک ضرورت دارد. دوره کودکی دوره بازی کردن است. کودک در سالهای نخست زندگی با اشیاء بازی می‌کند و سپس هم‌بازی می‌طلبد و از سنین سه یا چهار سالگی به تدریج به بازی‌های گروهی و اجتماعی روی می‌آورد در این گونه بازیها کودک رفتار خود با دیگران را تمرین می‌کند و با اصول زندگی جمعی و چگونگی رفتار با دیگران به تدریج آشنا می‌شود. در حین بازی ارزش‌های اخلاقی بسیاری را می‌توان به کودک آموخت (قائمی، ۱۳۷۴).

تشویق: یک شیوه مناسب در ایجاد انگیزه به سوی کارهای مثبت، تشویق است. تشویق یعنی ارائه یک محرک مطلوب که کودک را

¹ Goldman

متجاوز از بیست صفت در فهرستی از صفات مانند: صمیمیت، مهرورزی، مدیریت زمان، نظم داشتن در زندگی ایشان نقش مستقیم دارد. در حوزه خانوادگی نیز اوصاف احسان، مهربانی، قدرشناسی، تکریم و حسن خلق و مددسازی نمود بیشتری دارد و در حوزه اجتماعی، اوصافی چون مواسات با مردم، رعایت حقوق الهی و حفظ حقوق ستمدیدگان و اقلیت‌ها، مردم‌داری، عدالت اجتماعی از مظاهر بارز شخصیت ایشان است که این همه بازتاب باورها، ارزشها و نمادهای رفتار عملی بوده و می‌تواند پایه هویت‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی قرار گیرد که با توجه به عصمت امام (ع) سیره ایشان در این سه جنبه به عنوان سبک زندگی مطرح شده است.

صحرائی پاریزی در سال ۱۳۹۶ پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی نقش والدین در تربیت عاطفی کودک با بهره‌گیری از سیره ی امام رضا (ع)» پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که سبک گفتاری و رفتاری امام رضا (ع) که بازتابی از سیره ایشان می‌باشد را می‌توان از روش‌های تربیتی اتخاذ کرد که عبارتند از: روش محبت و مهرورزی، کرامت انسانی، ایجاد فضای عاطفی- تربیتی.

افجه و مرادی در سال ۱۳۸۸ در مقاله‌ای با عنوان «مدل مدیریت عملکرد در اماکن متبرکه آستان قدس رضوی» به تبیین و طراحی مدیریت عملکرد اماکن متبرکه پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که عوامل تشکیل دهنده مدل مدیریت عملکرد در این سازمان، شامل بیانیه، رسالت سازمانی، استراتژی‌ها و طرح‌ها، برنامه‌های عملیاتی، ویژگی‌های فردی مدیران و عوامل محیطی (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و تکنولوژیکی) هستند. با بررسی‌های انجام گرفته در مقالات، پایان‌نامه‌ها و کتابها در مورد شاخص‌ها و کارکردهای اخلاقی - تربیتی، چه آنهایی که خاص تربیتی اخلاقی بوده‌اند و چه آنهایی که مرتبط با موضوع پژوهش بوده‌اند، به این نتیجه می‌رسیم که هیچ کدام به طور خاص به تبیین و بررسی کارکردهای تربیتی - اخلاقی اماکن متبرکه متناسب با کودکان از جنبه‌هایی که مورد نظر این پژوهش بوده (طبق سؤالات پژوهش) نپرداخته‌اند، و اکثراً به بررسی تمامی ابعاد تربیتن پرداخته‌اند لذا انجام چنین پژوهشی ضروری به نظر می‌رسد.

۳. روش شناسی پژوهش

تحقیق حاضر از نوع کاربردی می‌باشد چون تلاش دارد با استفاده از زمینه‌ها و مبانی نظری موجود به مطالعه مسائل و مشکلات وضعیت عملکرد کارکردهای اخلاقی-تربیتی مدیریت اماکن

گسترده ترین تحقیق را از جهت تنوع موضوعات در زمینه مراحل درک مفاهیم یا تفکر دینی انجام داده است. وی معتقد است درک مفاهیم و صفات مربوط به خدا طی سه مرحله پیش عملیاتی، عملیات عینی و عملیات انتزاعی اتفاق می‌افتد. تصورات کودک از خدا ابتدا خام مادی‌انگارانه خودمحورانه، تک کانونی و انسان-انگارانه است و به تدریج به درکی همانند درک بزرگسالان از این مفاهیم دست می‌یابد.

تورس^۱ در سال (۲۰۰۹)، در مقاله‌ای با عنوان «محیط‌های دوستدار کودک: نگرش‌ها و راهکارها» مسائل مرتبط با محیط کودکان را تشریح می‌نماید و به این نتیجه رسید؛ شکاف بین نهادهای دولتی، مشکلات اجرایی و سیاسی موجود در جوامع و نبود منابع کافی در ارتباط با محیط‌های باکیفیت برای کودکان باعث شده است نیازها و خواسته‌های کودکان در ایجاد مکان مناسب برای آنها به حیطة فراموشی کشیده شود.

شکفته و نوذری (۱۴۰۲)، در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل مضمون دعا‌های کودکان در حرم مطهر رضوی» که خواسته‌های مادی و دنیایی در فراوانی بسیار بالاتری نسبت به خواسته‌های معنوی قرار دارد. مقایسه محتوای دعا در سنین مختلف تفاوت چندانی را نشان نمی‌دهد و محتوای دعا‌های مادی و دنیایی در تمام سنین غلبه دارد. همچنین نتایج نشان داد که کودکان بیش از همه در دسته کارکردگرا مبادله‌گرا قرار دارند.

زینال پور و کیهان در سال (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای با عنوان «پدیدارشناسی شیوه‌های آموزش مذهبی والدین به کودکان پیش دبستانی» را در ۴ عامل اصلی و ۱۶ عامل فرعی بررسی کردند. نتایج این پژوهش بیانگر لزوم توجه هرچه بیشتر والدین به مقوله آموزش‌های دینی و مذهبی با توجه به شکاف نسلی و تغییرات جدید جامعه در حوزه فرهنگی است.

صف آرا و همکاران در سال ۱۳۹۷ در مقاله‌ای با عنوان نهادینه-سازی ارزش‌های اخلاقی در کودکان پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیدند که با پیمودن مراحل نهادینه‌سازی ارزش‌های اخلاقی در کودکان و هماهنگ با آن، استفاده از شیوه‌های شناختی، عاطفی، رفتاری و از سوی دیگر، با توجه به عوامل موثر در این زمینه و سعی در بر طرف کردن موانع موجود، می‌توان ارزش‌های اخلاقی را در کودکان نهادینه نمود و کودکانی اراسته به اخلاق اسلامی پرورش داد.

لواسانی در سال ۱۳۹۷ رساله دکتری خود را با عنوان تحلیل روانشناختی سیره امام رضا و ارائه الگویی برای سبک زندگی تدوین کرده است و به این نتیجه رسیده است که در جنبه فردی

¹ Tores

علمی و فرهنگی آستان قدس رضوی به عنوان افراد نمونه برگزیده شدند.

در این پژوهش برای بدست آوردن ضریب پایایی، از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد و از آن جایی که مقدار این ضریب در تمامی ابعاد پرسش‌نامه بزرگتر از ۰/۷ بود، بنابراین ابعاد پرسشنامه از نظر پایایی در سطح کاملاً مناسبی قرار داشتند.

۴. یافته‌های تحقیق

در تحلیل وضعیت سنی پاسخ‌گویان، معیارها به چهار طبقه (کمتر از ۳۰ سال، ۳۰ تا ۳۹ سال، ۴۰ تا ۴۹ سال، و بیش از ۵۰ سال) دسته‌بندی شدند. بیش‌ترین توزیع فراوانی در بین گروه‌های سنی به گروه ۳۰ تا ۳۹ سال (۴۶/۷ درصد) و کم‌ترین آن به گروه سنی بیش‌تر از ۵۰ سال (۴ درصد) اختصاص یافته است. در تحلیل وضعیت جنسیت پاسخ‌گویان، معیارها در قالب دو گروه (زن و مرد) بررسی شدند. بیش‌ترین فراوانی در بین مردان با مقدار ۷۶/۷ درصد از کل نمونه‌ها بوده است. در بررسی وضعیت سطح تحصیلات پاسخ‌گویان، باتوجه به ویژگی‌های جامعه آماری که کارکنان حوزه مدیریت اماکن متبرکه رضوی بودند، معیارها به سه طبقه (لیسانس، فوق لیسانس و دکتری تخصصی) دسته‌بندی شدند. بر اساس نتایج مشخص شد که ۵۲ درصد مقطع لیسانس، ۳۱/۳ درصد در مقطع فوق لیسانس و ۱۶/۷ درصد نیز دارای مدرک دکتری تخصصی بوده‌اند.

۴.۱. توصیف شاخص‌های مورد سنجش

۴.۱.۱. شاخص‌های حرم دوستدار کودک

کالبدی و فیزیکی: با توجه به جدول ۱، در سوالات مربوط به متغیر «وضعیت شاخص کالبدی- فیزیکی» بیش‌ترین میانگین مربوط به گویه «وضعیت نورپردازی و روشنایی حرم مطهر متناسب با کودکان چگونه است؟» و برابر ۳/۹۶ است. یعنی در پاسخ به این سوال اکثر پاسخگویان گزینه‌های خیلی زیاد و زیاد با کدهای ۵ و ۴ را انتخاب کرده‌اند. کمترین میانگین هم مربوط به گویه‌های «عملکرد مدیریت اماکن در زمینه وجود شهرسازی رضوی مخصوص کودکان در حرم چگونه است؟ وضعیت دسترسی کودکان با شرایط خاص جسمانی جهت تشریف به مضجع شریف رضوی چگونه است؟ و وضعیت اختصاص فضایی جهت تشریف کودکان به مضجع شریف امام رضا چگونه است؟» و برابر ۲/۷ می‌باشد. یعنی در پاسخ به این سوال اکثر پاسخگویان گزینه‌های خیلی کم و کم با کدهای ۱ و ۲ را انتخاب کرده‌اند.

متبرکه رضوی در رابطه با کودکان پردازد و در نهایت بهترین راهکارهای اجرایی جهت بهبود عملکرد این مدیریت در ارتباط با حرم دوستدار کودک ارائه کند. بنابراین پژوهش حاضر، از نظر هدف کاربردی و از حیث روش، توصیفی - تحلیلی خواهد بود چراکه این روش وضعیت کنونی یک پدیده یا یک موضوعی را مطالعه می‌کند و بر اساس روش نیز، از نوع دلفی یا تکنیک دلفی^۱ است که یک روش ساختاریافته و دارای چارچوب برای ارتباط گروهی میان کارشناسان و خبرگان در رابطه با یک موضوع مشخص است.

۳.۱. جامعه مورد مطالعه و روش نمونه‌گیری

با توجه به موضوع پژوهش حاضر که سعی در بررسی کارکردهای تربیتی- اخلاقی مدیریت اماکن متبرکه در راستای ایفای نقش حرم دوستدار کودک دارد، در مراحل مختلف پژوهش می‌بایست از دیدگاه‌های افراد نمونه استفاده گردد. لذا، با توجه به تخصصی بودن موضوع پژوهش، نیاز است که متناسب با این امر جامعه و نمونه آماری متناسب نیز انتخاب گردد.

بر همین اساس، جامعه آماری پژوهش حاضر عبارتند از کارشناسان شاغل در حرم مطهر رضوی که از دانش و تجربیات لازم برخوردار بوده و حوزه کاری آن‌ها نیز مرتبط با مباحث فرهنگی و تربیتی ویژه زائران و مجاوران کودک و نوجوان بوده است. در راستای انتخاب افراد نمونه با توجه به ماهیت پژوهش که چارچوبی زمینه‌یاب، استراتژیک و آینده‌نگرانه داشته از روشی با ساختار دلفی استفاده شد به طوری که با استفاده از این روش ابتدا دیدگاه تخصصی خبرگان پیرامون موضوع مورد مطالعه از طریق روش نمونه‌گیری گلوله برفی با استفاده از نظرات ۵ نفر از خبرگان بررسی شد. پس از دستیابی به اجماع گروهی در زمینه‌های تخصصی و ابعاد مورد سنجش، گویه‌هایی تدوین شد که در ادامه برای سنجش روایی محتوای سوالات پرسش‌نامه از روش اعتبار محتوا استفاده شد. به این صورت که قبل از توزیع پرسش‌نامه‌ها، به منظور سنجش روایی نظرات اساتید راهنما و تعدادی از کارشناسان و مدیران مرتبط با حوزه تخصصی دریافت و اصلاحات و تغییرات لازم بر روی پرسش‌نامه اعمال گردید و در نهایت از طریق نمونه‌گیری غیرتصادفی هدفمند (به صورت از پیش تعیین شده)، تعداد ۱۵۰ نفر از مدیران، مسئولان و کارشناسان مدیریت اماکن حرم مطهر رضوی و موسسات فرهنگی زیرمجموعه سازمان

¹ Delphi Technique

جدول ۱- فراوانی پاسخها درباره وضعیت شاخص کالبدی فیزیکی

سوال (گویه)	گزینه	خیلی خوب	خوب	متوسط	ضعیف	خیلی ضعیف	میانگین کل
وضعیت اختصاص فضایی جهت تشریف کودکان به مضجع شریف امام رضا چگونه است؟	تعداد	۱۰	۲۰	۷۵	۱۹	۲۶	۲/۷۹
	درصد	۶/۷	۱۳/۳	۵۰	۱۲/۷	۱۷/۳	
وضعیت نورپردازی و روشنایی حرم مطهر متناسب با کودکان چگونه است؟	تعداد	۶۲	۴۰	۲۹	۱۹	۰	۳/۹۶
	درصد	۴۱/۳	۲۶/۷	۱۹/۳	۱۲/۷	۰	
وضعیت جنبه‌های زیبایی‌شناسی تبلیغات محیطی حرم مطهر رضوی متناسب با کودکان چگونه است؟	تعداد	۲۱	۲۹	۶۵	۱۳	۱۹	۳/۱۳
	درصد	۱۴	۱۹/۳	۴۲/۳	۷/۸	۱۲/۷	
وضعیت دسترسی به فضاهای تفریحی و سرگرمی در محیط حرم رضوی برای کودکان چگونه است؟	تعداد	۱۰	۲۰	۷۵	۲۲	۲۲	۲/۸۲
	درصد	۶/۷	۱۳/۳	۵۰	۱۵/۳	۱۴/۷	
وضعیت دسترسی به سرویس‌های بهداشتی در حرم مطهر رضوی برای کودکان چگونه است؟	تعداد	۲۵	۱۷	۵۰	۲۰	۲۸	۲
	درصد	۲۳/۳	۱۱/۳	۳۳/۳	۲۳	۱۸/۷	
وضعیت دسترسی به وسایل حمل و نقل ویژه جابه جایی کودکان در حرم مطهر رضوی چگونه است؟	تعداد	۱۶	۶	۵۰	۵۱	۲۷	۲/۵۵
	درصد	۱۰/۷	۴	۳۳/۳	۴۴	۱۸	
وضعیت ایمنی وسایل حمل و نقل ویژه جابه جایی کودکان در حرم مطهر رضوی چگونه است؟	تعداد	۳۲	۱۵	۵۷	۳۷	۹	۳/۱۶
	درصد	۲۱/۳	۱۰	۳۸	۲۴/۷	۶	
وضعیت ایمنی در زمان تردد کودکان در حرم مطهر رضوی در فصل زمستان چگونه است؟	تعداد	۱۱	۱۷	۷۱	۴۷	۱۴	۲/۸۲
	درصد	۷/۳	۱۱/۳	۴۷/۳	۲۴/۷	۹/۳	
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه وجود شهربازی رضوی مخصوص کودکان در حرم چگونه است؟	تعداد	۲۵	۷	۶۰	۲۵	۳۳	۲/۷۷
	درصد	۱۶/۷	۴/۷	۴۰	۱۶/۷	۲۲	
وضعیت اماکن برگزاری مراسم و فعالیتهای ویژه کودکان از نظر قابل دسترس بودن چگونه است؟	تعداد	۱۷	۱۴	۷۵	۲۴	۲۰	۲/۹
	درصد	۱۱/۳	۹/۳	۵۰	۱۶	۱۳/۳	
وضعیت دسترسی کودکان با شرایط خاص جسمانی جهت تشریف به مضجع شریف رضوی چگونه است؟	تعداد	۱۷	۱۶	۶۲	۲۵	۳۰	۲/۷۶
	درصد	۱۱/۳	۱۰/۷	۴۱/۳	۱۶/۷	۲۰	

رضوی» بیشترین میانگین مربوط به گویه «نظر شما درباره طراحی دعوتنامه ویژه کودکان جهت پذیرایی در مهمانسرای حضرت چیست؟» و برابر ۴ است. یعنی در پاسخ به این سوال اکثر پاسخگویان گزینه‌های خیلی زیاد و زیاد با کدهای ۵ و ۴ را انتخاب کرده‌اند.

کمترین میانگین هم مربوط به گویه‌ی «وضعیت تخصص اساتید با برنامه‌های فرهنگی تربیتی چگونه است؟» برابر ۲/۸ است. یعنی در پاسخ به این سوال اکثر پاسخگویان گزینه‌های خیلی کم و کم با کدهای ۱ و ۲ را انتخاب کرده‌اند.

جدول ۲- فراوانی پاسخها درباره وضعیت شاخص رفتار ارتباطی

سوال (گویه)	گزینه	خیلی خوب	خوب	متوسط	ضعیف	خیلی ضعیف	میانگین کل
نظر شما درباره طراحی دعوتنامه ویژه کودکان جهت پذیرایی در مهمانسرای حضرت؟	تعداد	۸۲	۱۹	۲۹	۱۱	۹	۴
	درصد	۵۴/۷	۱۲/۷	۱۹/۳	۷/۳	۶	
وضعیت برگزاری مراسم شادی و جشن به مناسبت اعیاد در حرم مطهر رضوی ویژه کودکان چگونه است؟	تعداد	۲۶	۲۴	۶۶	۲۰	۱۴	۳/۱
	درصد	۱۷/۳	۱۶	۴۴	۱۳/۳	۹/۳	
نحوه برخورد نیروهای امنیتی در گیت‌های بازرسی با کودکان چگونه است؟	تعداد	۴۵	۲۷	۴۸	۲۱	۹	۳/۵
	درصد	۲۰	۱۸	۳۲	۱۴	۶	
وضعیت تخصص اساتید با برنامه‌های فرهنگی تربیتی چگونه است؟	تعداد	۱۷	۲۱	۶۰	۳۱	۲۱	۲/۸
	درصد	۱۱/۳	۱۴	۴۰	۲۰/۷	۱۴	
میزان ارتباط برنامه‌های فرهنگی تربیتی متناسب با جنسیت زائران کودک چگونه است؟	تعداد	۲۵	۲۴	۵۸	۲۰	۲۴	۲
	درصد	۱۶/۷	۱۶	۳۸/۷	۱۳/۳	۱۵/۳	
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه برنامه‌های آموزش معارف رضوی ویژه کودکان چگونگی است؟	تعداد	۱۲	۱۴	۷۸	۴۱	۵	۲/۹
	درصد	۸	۹/۳	۵۲	۲۷/۳	۳/۳	
عملکرد مرکز پاسخگویی به سوالات شرعی و اعتقادی به کودکان چگونه است؟	تعداد	۱۸	۲۰	۶۱	۲۵	۱۶	۲/۹
	درصد	۱۲	۱۳/۳	۴۰/۷	۲۳/۳	۱۰/۷	

۴.۱.۳. برنامه‌های فرهنگی

باتوجه به جدول ۳، در سوالات مربوط به متغیر «برنامه‌های فرهنگی حرم مطهر رضوی مرتبط با کودکان» بیشترین میانگین مربوط به گویه‌های «وضعیت سن اساتید برگزارکننده برنامه‌های

۴.۱.۲. رفتار ارتباطی

بر اساس اطلاعات مندرج در جدول ۲، در سوالات مربوط به متغیر «وضعیت شاخص رفتار ارتباطی کارکنان مدیریت اماکن متبرکه

۲/۸	تعداد	۱۶	۲۱	۶۴	۴۰	۲۰
	درصد	۱۰/۷	۱۴	۴۲	۲۰	۱۳/۳
۳/۱	تعداد	۶۰	۴۰	۲۹	۱۹	۲
	درصد	۴۰	۲۶/۷	۱۹/۳	۱۲/۷	۱/۳
۲/۷	تعداد	۲۴	۳۱	۵۸	۱۵	۲۲
	درصد	۱۶	۲۰/۷	۳۸/۷	۱۰	۱۴/۷
۲/۸	تعداد	۹	۲۶	۷۹	۱۴	۲۵
	درصد	۴	۱۷/۳	۵۲/۷	۹/۳	۱۶/۷
۲/۸	تعداد	۱۰	۲۲	۷۰	۲۵	۲۳
	درصد	۶/۷	۱۴/۷	۴۶/۷	۱۶/۷	۱۵/۳
۲/۷	تعداد	۱۰	۲۵	۶۴	۱۶	۳۶
	درصد	۶/۷	۱۶/۷	۴۲	۱۰/۷	۲۴

۴.۱.۴. عملکرد مدیریت اماکن

با توجه به جدول ۴، در سوالات مربوط به متغیر «عملکرد مدیریت اماکن در زمینه برپایی مراکز مشاوره ویژه نوجوانان در سن بلوغ به تفکیک جنسیت در حرم مطهر رضوی چگونه است؟» برابر ۳/۲ است. یعنی در پاسخ به این سوال اکثر پاسخگویان گزینه‌های خیلی زیاد و زیاد با کدهای ۵ و ۴ را انتخاب کرده‌اند. کمترین میانگین هم مربوط به گویه‌ی «عملکرد مدیریت اماکن در زمینه مشارکت کودکان به عنوان همیار خادم جهت افزایش علاقه مندی کودکان به حضور در حرم مطهر رضوی چگونه است؟» برابر ۲/۵ می‌باشد. یعنی در پاسخ به این سوال اکثر پاسخگویان گزینه‌های خیلی کم و کم با کدهای ۱ و ۲ را انتخاب کرده‌اند.

فرهنگی تربیتی متناسب برای کودکان در حرم چگونه است؟ عملکرد مدیریت اماکن در زمینه گسترش اماکن و مراکز مشابه کبوترانه‌ها در حرم مطهر رضوی؟ و میزان استقبال خانواده‌ها از برنامه‌های فرهنگی ویژه کودکان در حرم مطهر چگونه است؟» برابر ۳/۱ است. یعنی در پاسخ به این سوال اکثر پاسخگویان گزینه‌های خیلی زیاد و زیاد با کدهای ۵ و ۴ را انتخاب کرده‌اند. کمترین میانگین هم مربوط به گویه «عملکرد مدیریت اماکن در زمینه تهیه برشور تبلیغی برای معرفی حرم مطهر رضوی با زبان کودکان چگونه است؟ و عملکرد مدیریت اماکن در زمینه انجام مطالعات نیازسنجی فرهنگی ویژه کودکان در حرم مطهر رضوی چگونه است؟» برابر ۲/۷ می‌باشد. یعنی در پاسخ به این سوال اکثر پاسخگویان گزینه‌های خیلی کم و کم با کدهای ۱ و ۲ را انتخاب کرده‌اند.

جدول ۳- فراوانی پاسخ‌ها درباره وضعیت شاخص برنامه‌های فرهنگی

سوال (گویه)	گزینه	خیلی خوب	خوب	متوسط	ضعیف	خیلی ضعیف	میانگین کل
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه گسترش اماکن و مراکز مشابه کبوترانه‌ها در حرم مطهر رضوی؟	تعداد	۱۷	۲۵	۸۱	۱۳	۱۴	۳/۱
	درصد	۱۱/۳	۱۶/۷	۵۴	۸/۷	۹/۳	
نحوه دسترسی به کتب مرتبط با گروه سنی کودک در حرم رضوی چگونه است؟	تعداد	۲۲	۲۲	۷۴	۳۴	۸	۲/۸
	درصد	۱۴/۷	۱۴/۷	۴۹/۳	۱۶	۵/۳	
وضعیت محتوای کتب ادعیه مرتبط با زائرین کودک؟	تعداد	۱۸	۱۷	۵۲	۳۳	۳۰	۲/۷
	درصد	۱۲	۱۱/۳	۳۴/۷	۲۲	۲۰	
میزان استقبال خانواده‌ها از برنامه‌های فرهنگی ویژه کودکان در حرم مطهر چگونه است؟	تعداد	۲۲	۲۹	۶۴	۲۵	۱۱	۲/۱
	درصد	۱۴/۷	۱۹/۳	۴۲	۱۶/۷	۷/۳	
میزان مشارکت کودکان در برگزاری برنامه‌های فرهنگی تربیتی حرم چگونه است؟	تعداد	۲۰	۱۶	۷۴	۳۲	۹	۲
	درصد	۱۳/۳	۱۰/۷	۴۸/۷	۲۱/۳	۶	
وضعیت سن اساتید برگزار کننده برنامه‌های فرهنگی تربیتی متناسب برای کودکان در حرم چگونه است؟	تعداد	۱۹	۲۸	۷۰	۲۱	۱۲	۳/۱
	درصد	۱۲/۷	۱۸/۷	۴۶/۷	۱۴	۸	

جدول ۵- تحلیل آزمون تی تک نمونه‌ای مستقل در شاخص کالبدی حرم دوستدار کودک از نظر کارشناسان

فاصله از سطح اطمینان ۹۵ درصد	سطح معناداری		درجه آزادی	میانگین	آماره t	متغیر
	سطح بالا	سطح پایین				
۲/۹۶۹۰	۲/۶۱۷۷	۳/۹۶۶۶۷	۱۴۹	۲/۷۹۳۳	۳۱/۴۲۵	وضعیت اختصاص فضایی جهت تشریف کودکان به مضجع شریف امام رضا چگونه است؟
۴/۱۳۷۴	۳/۷۹۵۹	۳/۱۳۶۰۵	۱۴۹	۳/۹۶۶۷	۴۵/۹۱۲	وضعیت نورپردازی و روشنایی حرم مطهر متناسب با کودکان چگونه است؟
۳/۳۲۶۵	۲/۹۴۵۶	۲/۸۲	۱۴۶	۳/۱۳۱۶	۳۲/۵۴۵	وضعیت جنبه‌های زیبایی‌شناسی تبلیغات محیطی حرم مطهر رضوی متناسب با کودکان چگونه است؟
۲/۹۹۰۴	۲/۶۴۹۶	۳/۰۷۳۳۳	۱۴۹	۲/۸۲	۳۲/۷۰۸	وضعیت دسترسی به فضاهای تفریحی و سرگرمی در محیط حرم رضوی برای کودکان چگونه است؟
۳/۳۹۷۷	۲/۸۴۸۹	۲/۵۵۳۳۳	۱۴۹	۳/۰۷۳۳	۲۷/۰۶۵	وضعیت دسترسی به سرویس‌های بهداشتی در حرم مطهر رضوی برای کودکان چگونه است؟
۲/۷۴۹۸	۲/۳۶۶۸	۳/۱۶	۱۴۹	۲/۵۵۳۳	۲۷/۰۵۵	وضعیت دسترسی به وسایل حمل و نقل ویژه جابه‌جایی کودکان در حرم مطهر رضوی چگونه است؟
۳/۳۵۲۵	۲/۹۶۷۵	۲/۸۲۶۶۷	۱۴۹	۳/۱۶	۳۲/۴۳۴	وضعیت ایمنی وسایل حمل و نقل ویژه جابه‌جایی کودکان در حرم مطهر رضوی چگونه است؟
۲/۹۸۸۳	۲/۶۶۵۱	۲/۷۷۳۳۳	۱۴۹	۲/۸۲۶۷	۳۴/۵۶۲	وضعیت ایمنی در زمان تردد کودکان در حرم مطهر رضوی در فصل زمستان چگونه است؟
۲/۹۸۴۹	۲/۵۶۱۷	۲/۸۹۳۳۳	۱۴۹	۲/۷۷۳۳	۲۵/۸۹۸	عملکرد مدیریت اماکن در زمینه وجود شهرسازی رضوی مخصوص کودکان در حرم چگونه است؟
۳/۰۷۲۸	۲/۷۱۳۹	۲/۷۶۶۶۷	۱۴۹	۲/۸۹۳۳	۳/۱۸۶۳	وضعیت اماکن برگزاری مراسم و فعالیتهای ویژه کودکان از نظر قابل دسترسی بودن چگونه است؟
۲/۹۶۳۱	۲/۵۷۰۲	۳/۹۶۶۶۷	۱۴۹	۲/۷۶۶۷	۲۷/۸۳۳	وضعیت دسترسی کودکان با شرایط خاص جسمانی جهت تشریف به مضجع شریف رضوی چگونه است؟

جدول ۴- فراوانی پاسخ‌ها درباره عملکرد مدیریت اماکن متبرکه رضوی

سوال (گویه)	گزینه	میانگین کل				
		خیلی خوب	خوب	متوسط	ضعیف	خیلی ضعیف
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه تشکیل جلسات غصه‌گویی برای کودکان با موضوع معرفی امام رضا در رواق‌های حرم مطهر رضوی چگونه است؟	تعداد	۱۶	۱۸	۵۷	۲۶	۳۳
	درصد	۱۰/۷	۱۲	۳۸	۱۷/۳	۲۲
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه ایجاد رواق مخصوص کودکان در حرم مطهر رضوی چگونه است؟	تعداد	۱۴	۲۵	۴۲	۳۶	۳۳
	درصد	۹/۳	۱۶/۷	۲۸	۲۴	۲۲
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه برپایی مراکز مشاوره ویژه نوجوانان در سن بلوغ به تکنیک جنسیت در حرم مطهر رضوی چگونه است؟	تعداد	۲۱	۳۴	۴۶	۲۵	۲۴
	درصد	۱۴	۲۲	۳۱	۱۶	۱۶
عملکرد مدیریت اماکن رضوی در زمینه احداث کتابخانه ویژه کودکان در حرم مطهر و قابل دسترسی برای کودکان چگونه است؟	تعداد	۷	۱۹	۷۶	۱۹	۲۹
	درصد	۴/۷	۱۲	۵۱	۱۲	۱۹
میزان تخصیص اعتبار مدیریت اماکن در زمینه اجرای برنامه‌های ویژه کودکان در حرم مطهر رضوی چگونه است؟	تعداد	۲۰	۱۸	۶۲	۲۳	۲۷
	درصد	۱۳/۳	۱۲	۴۱/۳	۱۵/۳	۱۸
خدمات مشاوره تربیتی اخلاقی که از طریق منشی‌های تلفنی ارائه می‌شود از لحاظ نحوه پاسخ‌دادن و تکرار مجدد پیام در هر زمان چگونه است؟	تعداد	۱۸	۲۲	۷۲	۲۷	۱۱
	درصد	۱۲	۱۴/۷	۴۸	۱۸	۷/۳
وضعیت اطلاع‌رسانی در مورد فعالیت‌ها و رویدادهای تربیتی اخلاقی ویژه کودکان در حرم مطهر رضوی چگونه است؟	تعداد	۲۰	۲۴	۶۵	۱۷	۲۴
	درصد	۱۳/۳	۱۶	۴۳/۳	۱۱/۳	۱۶

۲.۴. تحلیل استنباطی شاخص‌ها

۲.۴.۱. شاخص کالبدی حرم دوستدار کودک

با توجه به جدول ۵ مشخص می‌شود که سطح معناداری آزمون در تمام ابعاد کمتر از سطح معناداری ۰/۰۵ می‌باشد و نشان از وجود تفاوت معنادار با میانه نظری ۳ است. بر این اساس می‌توان گفت که میانگین‌های به دست آمده بالاتر از خدمت‌متوسط بوده که نشان از وضعیت خوب در شاخص کالبدی حرم دوستدار کودک دارد.

۲.۲.۴. حرکت رفتاری

با توجه به جدول ۶ مشخص می شود که سطح معناداری آزمون در ابعاد تحقیق، کمتر از سطح معناداری ۰/۰۵ می باشد و نشان از عدم وجود تفاوت معنادار با میانه نظری ۳ است.

جدول ۶- تحلیل آزمون تی تک نمونه‌ای مستقل در شاخص حرکت رفتاری حرم دوستدار کودک از نظر کارشناسان

متغیر	آماره T	میانگین	درجه آزادی	سطح معناداری	فاصله از سطح اطمینان ۹۵ درصد	
					سطح پایین	سطح بالا
نظر شما درباره طراحی دعوتنامه ویژه کودکان جهت پذیرایی در مهمانسرای حضرت؟	۳۹/۱۹۵	۴/۰۲۶۷	۱۴۹	۰	۳/۸۲۳۷	۴/۳۲۹۷
وضعیت برگزاری مراسم شادی و جشن به مناسبت اعیاد در حرم مطهر رضوی ویژه کودکان چگونه است؟	۳۲/۷۹۱	۳/۱۸۶۷	۱۴۹	۰	۳/۰۰۰۳	۳/۳۷۳۰
نحوه برخورد نیروهای امنیتی در گیت های بازرسی با کودکان چگونه است؟	۳۵/۳۰۵	۳/۰۵۲	۱۴۹	۰	۳/۳۲۲۴	۳/۷۱۷۶
وضعیت تخصص اساتید با برنامه های فرهنگی تربیتی چگونه است؟	۲۰/۳۰۶	۲/۸۸۰۰	۱۴۹	۰	۲/۶۹۲۲	۳/۰۶۷۸
میزان ارتباط برنامه های فرهنگی تربیتی متناسب با جنسیت زائران کودک چگونه است؟	۲۹/۷۴۱	۳/۰۵۳۳	۱۴۹	۰	۲/۸۵۰۵	۳/۳۵۶۲
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه برنامه های آموزش معارف رضوی ویژه کودکان چگ.نه است؟	۳۹/۴۵۳	۲/۹۱۳۳	۱۴۹	۰	۲/۷۶۷۴	۳/۰۵۹۳
عملکرد مرکز پاسخگویی به سوالات شرعی و اعتقادی به کودکان چگونه است؟	۳۱/۷۲۶	۲/۹۲۶۷	۱۴۹	۰	۲/۷۴۴۴	۳/۱۰۹۰

۳.۲.۴. برنامه های فرهنگی

با توجه به جدول ۷ مشخص می شود که سطح معناداری آزمون در ابعاد تحقیق، کمتر از سطح معناداری ۰/۰۵ می باشد و نشان از عدم وجود تفاوت معنادار با میانه نظری ۳ است.

جدول ۷- تحلیل آزمون تی تک نمونه‌ای مستقل در شاخص فرهنگی حرم دوستدار کودک از نظر کارشناسان

متغیر	آماره T	میانگین	درجه آزادی	سطح معناداری	فاصله از سطح اطمینان ۹۵ درصد	
					سطح پایین	سطح بالا
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه گسترش اماکن و مراکزی مشابه کیبوترانه ها در حرم مطهر رضوی؟	۳۶/۸۹۴	۳/۱۱۲	۱۴۹	۰	۲/۹۵۲۹	۳/۲۸۸۷
نحوه دسترسی به کتب مرتبط با گروه سنی کودک در حرم رضوی چگونه است؟	۳۴/۰۰۹	۲/۸۶۰۰	۱۴۹	۰	۲/۶۹۳۸	۳/۰۲۶۲
وضعیت محتوای کتب ادعیه مرتبط با زائرین کودک چگونه است؟	۲۶/۸۶۷	۲/۷۳۳۳	۱۴۹	۰	۲/۵۳۲۳	۲/۹۳۴۴
میزان استقبال خانواده‌ها از برنامه‌های فرهنگی ویژه کودکان در حرم مطهر چگونه است؟	۲۵/۸۱۵	۲/۷۲۲	۱۴۹	۰	۲/۶۶۵۲	۲/۹۶۵۲
میزان مشارکت کودکان در برگزاری برنامه های فرهنگی تربیتی حرم چگونه است؟	۳۵/۵۱۵	۳/۰۴۰۰	۱۴۹	۰	۲/۸۷۰۹	۳/۲۰۹۱
وضعیت سن اساتید برگزار کننده برنامه های فرهنگی تربیتی متناسب برای کودکان در حرم چگونه است؟	۳۵/۹۹۷	۳/۱۱۴	۱۴۹	۰	۲/۹۶۷۶	۳/۴۱۲۴
وضعیت هماهنگی در برگزاری اردوهای آموزشی تربیتی ویژه کودکان از طریق مدارس جهت بازدید از حرم مطهر رضوی چگونه است؟	۳۱/۰۵۸	۲/۸۸۶۷	۱۴۹	۰	۲/۷۰۳۰	۳/۰۷۰۳
وضعیت هماهنگی جهت برگزاری اردوهای آموزشی تربیتی ویژه کودکان از طریق مدارس جهت بازدید از موزه حرم مطهر رضوی چگونه است؟	۳۱/۰۶۸	۳/۱۳۳۳	۱۴۹	۰	۲/۹۳۴۰	۳/۳۳۲۶
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه انجام مطالعات نیازسنجی فرهنگی ویژه کودکان در حرم مطهر رضوی چگونه است؟	۳۲/۴۳۵	۲/۷۴۶۷	۱۴۹	۰	۲/۵۷۹۳	۲/۹۱۴۱
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه فعالیت های اخلاقی- تربیتی ویژه کودکان در فضای مجازی چگونه است؟	۳۳/۴۶۱	۲/۸۲۶۷	۱۴۹	۰	۲/۶۵۹۷	۲/۹۹۳۶
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه راه اندازی سامانه های نرم افزاری جهت معرفی اماکن و بخش های حرم مطهر رضوی چگونه است؟	۳۱/۸۶۵	۲/۸۰۶۷	۱۴۹	۰	۲/۶۳۲۶	۲/۹۸۰۷

۴.۲.۴. عملکرد مدیریت اماکن

با توجه به جدول ۸ مشخص می‌شود که سطح معناداری آزمون در ابعاد تحقیق، کمتر از سطح معناداری ۰/۰۵ می‌باشد و نشان از عدم وجود تفاوت معنادار با میانه نظری ۳ است.

جدول ۸- تحلیل آزمون تی تک نمونه‌ای مستقل در شاخص عملکرد مدیریت اماکن متبرک رضوی از نظر کارشناسان

متغیر	آماره T	میانگین	درجه آزادی	سطح معناداری		فاصله از سطح اطمینان ۹۵ درصد
				سطح پایین	سطح بالا	
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه تشکیل جلسات غصه گویی برای کودکان با موضوع معرفی امام رضا در رواق‌های حرم مطهر رضوی چگونه است؟	۲۶/۹۱۶	۲/۷۲۰۰	۱۴۹	۰	۲/۹۱۹۷	۲/۵۲۰۲
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه ایجاد رواق مخصوص کودکان در حرم مطهر رضوی چگونه است؟	۲۶/۱۸۲	۲/۶۷۳۳	۱۴۹	۰	۲/۸۷۵۱	۲/۴۷۱۶
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه مشارکت کودکان به عنوان همیار خادم جهت افزایش علاقه مندی کودکان به حضور در حرم مطهر رضوی چگونه است؟	۳۳/۶۶۱	۲/۵۴۰۰	۱۴۹	۰	۲/۶۸۹۱	۳/۳۹۰۹
عملکرد مدیریت اماکن در زمینه برپایی مراکز مشاوره ویژه نوجوانان در سن بلوغ به تفکیک جنسیت در حرم مطهر رضوی چگونه است؟	۲۸/۲۰۸	۳/۲۰۱۲	۱۴۹	۰	۳/۲۲۴۳	۲/۸۱۵۷
عملکرد مدیریت اماکن رضوی در زمینه احداث کتابخانه ویژه کودکان در حرم مطهر و قابل دسترس برای کودکان چگونه است؟	۳۱/۱۱۸	۲/۷۰۶۷	۱۴۹	۰	۲/۸۷۸۵	۲/۵۳۴۸
میزان تخصیص اعتبار مدیریت اماکن در زمینه اجرای برنامه های ویژه کودکان در حرم مطهر رضوی چگونه است؟	۲۸/۵۳۷	۲/۸۷۳۳	۱۴۹	۰	۳/۰۷۲۳	۲/۶۷۴۴
خدمات مشاوره تربیتی اخلاقی که از طریق منشی های تلفنی ارائه می شود از لحاظ نحوه پاسخ دادن و تکرار مجدد پیام در هر زمان چگونه است؟	۲۵/۶۷۲	۳/۰۶۰۰	۱۴۹	۰	۳/۲۲۹۵	۲/۸۹۰۵
وضعیت اطلاع رسانی در مورد فعالیت ها و رویدادهای تربیتی اخلاقی ویژه کودکان در حرم مطهر رضوی چگونه است؟	۳۰/۳۷۹	۲/۹۹۳۳	۱۴۹	۰	۳/۱۸۸۰	۲/۷۹۸۶

آن چه در پژوهش حاضر مورد بررسی قرار گرفت، بررسی و تحلیل عملکرد مدیریت اماکن متبرک رضوی در رابطه با کارکردهای اخلاقی- تربیتی حرم دوستدار کودک بود که ابتدا مروری بر دیدگاه‌های نظری در رابطه با کودک، شخصیت کودک، کارکردهای مراکز تفریحی و مذهبی ویژه کودکان همچنین شیوه‌های نهادینه‌سازی ارزشهای اخلاقی در کودکان در حیطه شناختی از جمله: پرورش روح حقیقت‌جویی در کودکان، آگاهی‌بخشی به فضایل و رذایل اخلاقی؛ همچنین بیان شیوه‌های نهادینه‌سازی ارزشهای اخلاقی در کودکان در حیطه عاطفی مانند: شیوه قصه‌گویی، تمثیل و تشبیه، توجه به تأمین نیازهای کودک و... و در نهایت بیان شیوه‌های نهادینه‌سازی ارزشهای اخلاقی در کودکان در حیطه رفتاری مانند، محیط مناسب کودک و ارائه الگوی عملی پرداخته شد. چراکه دوره کودکی، تأثیرگذارترین دوره زندگی انسان است و رخدادها و خاطراتی که در این دوره در ذهن کودک شکل می‌گیرد بر شخصیت و نحوه رفتار دوران بزرگسالی تأثیر زیادی می‌گذارد. همچنین به علت انعطاف‌پذیری و آسیب‌پذیری بیشتر نسبت به سایر گروه‌های سنی و اجتماعی، کودکان نیاز بیشتری به مراقبت و حمایت دارند.

در مبانی اسلام، به طور مشخص بر ارزش‌های دینی حاکم بر محیط عملکردی کودک تأکید شده به طوریکه بر رعایت نکات اخلاقی سفارش زیادی شده ضمن آنکه همچون محیط کالبدی، محیط عملکردی را در هدایت کودک به سمت ارزش‌های دینی بسیار مؤثر می‌داند. با توجه به اینکه از نظر تعالیم اسلامی هدف از تربیت انسان رساندن او به کمالاتی است که استعداد آوردن آن را دارد، تربیت انسانی کامل و سعادت‌مند انسانی حق طلب و عدالت‌جو و متکی بر خالق خویش و خلاصه انسانی آرمان‌خواه و دادگر مؤمن و با فضیلت آن‌گونه که واقعاً اشرف مخلوقات و درخور تکریم آفریدگار جهان باشد. بنابراین فضا و محیط حرم مطهر رضوی برای دریافت مهارت‌های معرفتی- اخلاقی که کودک در زندگی آینده به آن‌ها نیازمند است می‌تواند با تشویق کودک به تجزیه و تحلیل کردن آنچه دیده و تجربه کرده است قوه تخیل تفکر نقادانه و تیزبینی کودک را تقویت کند، همچنین اندیشمندان معتقدند پایدارترین و خوشایندترین یادگیری‌ها یادگیری غیرمستقیم یا مشاهده‌ای است. در این نوع یادگیری یادگیرنده بر اساس انگیزه‌های خودآگاهانه و بدون هیچگونه جبر، فشار روانی و خستگی حواس خود را متوجه رفتار مورد نظر می‌کند.

با توجه به نتایج بدست آمده از پیمایش میدانی در پژوهش حاضر، مشخص شد در ارزیابی وضعیت شاخص کالبدی از شاخص‌های حرم دوستدار کودک، بیشترین میانگین مربوط به

۵. نتیجه گیری

که در حرم باید زمینه‌آشنایی کودک با زیارت متناسب با سن او مهیا شود. روش‌های آشنایی نظری با زیارت یا انجام عملی زیارت، باید متناسب با کودک باشد. به عنوان مثال برنامه‌ریزی جهت تشریف دسته جمعی کودکان همراه با مربیان فرهنگی و تربیتی به زیارت منور رضوی در یک ساعت خاصی در روز، به طوریکه تمام هماهنگی‌های لازم و زیرساخت‌های لازم برای این کار انجام شده باشد و یا نام‌گذاری یک روز خاص در طول هفته به نام روز زیارت کودکانه. علاوه بر آن بررسی عوامل تعیین کننده رفتارمحیطی مؤثر بر خلاقیت کودک در حرم مطهر رضوی نشان داد که خوانایی فضاهای ویژه کودکان (کبوترانه‌ها و رواق کودک) صرفاً به دلیل سادگی آن‌ها می‌باشد و فقط از آثار نقاشی‌های کودکان در فضاهای داخلی آن‌ها استفاده شده است و سایر کارهای دستی کودکان استفاده نشده است. از طرفی فضایی برای بازی‌های مختلف در حرم که از موارد انعطاف‌پذیری است به کاررفته است و فقط تعدادی اتاق جهت برگزاری کلاس‌های فرهنگی و برنامه‌های مذهبی در زمان‌های خاص وجود دارد.

نکته مهمی که باید در رابطه با ویژگی‌های حرم دوستدار کودک باید در نظر گرفت این مهم می‌باشد که در این مکان و همه مراکز دینی و مذهبی که کودکان در آنجا حضور دارند، بزرگسالان همانند کودکان با او رفتار کنند و از او بیش از رفتارهای کودکانه توقع نشود. (بزرگسال خود را کودک کند و رفتار خود را با کودک متناسب کند). به طوریکه در این باره در روایات نیز آمده است که: *قَالَ النَّبِيُّ (ص): مَنْ كَانَ عِنْدَهُ صَبِيٌّ فَلْيَتَصَابَ لَهُ. هَر كَس كُودَكِي دَارِد، بَايِد بَا اُو كُودَكَانَه رِفْتَار كِنْد.*

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (ع): «مَنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ صَبَاً». هر که بچه‌ای دارد، بچگی کند (با او کودکانه رفتار کند).

بنابراین اصل، حرم دوستدار کودک باید فضایی متناسب با کودکی کودکان باشد و برای مقتضیات سنی کودک مهیا شده باشد نه این که از کودک توقع داشت در فضاهای حرم، بزرگسالانه رفتار نماید.

منابع

- افجه، علی اکبر و مرادی، محسن (۱۳۸۸). مدل مدیریت عملکرد در اماکن متبرکه مدل مدیریت عملکرد در اماکن متبرکه. مدیریت فرهنگی، (۴)۳، ۱-۱۷.
- <https://ensani.ir/file/download/article/650982e61f325-10704-1400-49.pdf>
- افلاطون، (۱۳۷۴) جمهوری. ترجمه فواد روحانی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، تهران.

گویه "وضعیت نورپردازی و روشنایی حرم مطهر متناسب با کودکان برابر ۳/۹۶ بود و کمترین میانگین هم مربوط به گویه‌های "عملکرد مدیریت اماکن در زمینه وجود شهربازی رضوی مخصوص کودکان در حرم و وضعیت دسترسی کودکان با شرایط خاص جسمانی جهت تشریف به مضجع شریف رضوی چگونه است؟ و وضعیت اختصاص فضایی جهت تشریف کودکان به مضجع شریف امام رضا چگونه است؟ که برابر ۲/۷ بوده است.

در رابطه با وضعیت شاخص رفتار ارتباطی کارکنان مدیریت اماکن متبرک رضوی بیشترین میانگین مربوط به لزوم و ضرورت طراحی دعوتنامه ویژه کودکان جهت پذیرایی در مهمانسرای حضرت برابر ۴ است. کمترین میانگین هم مربوط به گویه‌ی وضعیت تخصص اساتید با برنامه‌های فرهنگی تربیتی چگونه است؟ برابر ۲/۸ می‌باشد.

همچنین در زمینه برنامه‌های فرهنگی حرم مطهر رضوی مرتبط با کودکان مشخص شد، بیشترین میانگین مربوط به گویه‌های وضعیت سن اساتید برگزار کننده برنامه‌های فرهنگی تربیتی متناسب برای کودکان در حرم، عملکرد مدیریت اماکن در زمینه گسترش اماکن و مراکز مشابه کبوترانه‌ها و میزان استقبال خانواده‌ها از برنامه‌های فرهنگی ویژه کودکان در حرم مطهر برابر ۳/۱ بوده است. کمترین میانگین هم مربوط به گویه‌ی عملکرد مدیریت اماکن در زمینه تهیه بروشور تبلیغی برای معرفی حرم مطهر رضوی با زبان کودکان چگونه است؟ و عملکرد مدیریت اماکن در زمینه انجام مطالعات نیازسنجی فرهنگی ویژه کودکان در حرم مطهر رضوی چگونه است؟ برابر ۲/۷ می‌باشد.

و در نهایت در رابطه با سنجش و ارزیابی عملکرد مدیریت اماکن متبرکه، برپایی مراکز مشاوره ویژه نوجوانان در سن بلوغ به تفکیک جنسیت در حرم مطهر رضوی با میانگین ۳/۲ بالاترین مقدار را در این زمینه به خود اختصاص داده است. کمترین میانگین هم مربوط به گویه‌ی «عملکرد مدیریت اماکن در زمینه مشارکت کودکان به عنوان همیار خادم جهت افزایش علاقه مندی کودکان به حضور در حرم مطهر رضوی چگونه است؟» برابر ۲/۵ بوده است.

جهت تبیین بیشتر موضوع و با توجه به ویژگی‌های فضای ویژه بازی کودکان و همچنین برنامه‌هایی که در حرم مخصوص کودکان در حال برگزاری و اقدام می‌باشد. بررسی قابلیت‌های محیطی حرم مطهر دوستدار کودک نشان داد که فضای خاصی در محیط بازی جهت ایجاد بازی‌های گروهی وجود ندارد. نکته مهمی که باید در رابطه با ویژگی‌های حرم دوستدار کودک در نظر گرفت این است

- انصاری، عرفان (۱۳۹۹). اصول اخلاقی مدیران و دیدگاه امام رضا (ع). *نشریه مطالعات تاریخ و تمدن ایران و اسلام*، ۵(۱)، ۲۷-۳۸. <http://noo.rs/R8UE0>
- برجی نژاد، زینب (۱۳۸۹). نقش مادر در تربیت فرزند. *پژوهش نامه اسلامی زنان و خانواده*، ۶(۲)، ۱۸۳-۲۱۰. <https://ensani.ir/file/download/article/20120329150616-5039-35.pdf>
- بهاری همدانی، محمد (۱۳۸۳). *آداب تربیت اولاد با تعلیقات حسنعلی نخودکی اصفهانی*. انتشارات آفتاب خوبان، قم، چاپ اول.
- بهشتی، احمد (۱۳۷۹). *اسلام و تربیت کودکان*. چاپ و نشر بین الملل سازمان تبلیغات، اسلامی.
- پارسا، پریا (۱۳۹۷). *تبیین الگوی شهر مری کودک از منظر اندیشه اسلامی*. رساله برای اخذ درجه دکتری شهرسازی اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر تبریز، استاد راهنما: مرتضی میرغلامی و مینو قره‌بگلو
- جعفری، محمد (۱۳۸۹). *آسیب شناسی تربیت دینی*. شرکت ناجی نشر تهران.
- حر عاملی (۱۴۱۴ق). *وسائل الشیعه*. مؤسسه آل البیت، قم، چاپ دوم.
- خدایاری فرد، محمد (۱۳۷۰). *مسائل نوجوانان و جوانان*. انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران، تهران.
- دورانت، ویل و آریل (۱۳۷۴). *تاریخ تمدن*. ترجمه ضیاءالدین علایی طباطبایی، جلد دهم، بخش اول، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران.
- دهقان، رحیم (۱۳۹۴). *راهکارهای مأموس نمودن کودکان با مسجد بر مبنای اصول بنیادین تربیتی*. *پژوهشنامه تربیت تبلیغی*، ۹ و ۱۰(۳)، ۶۵-۸۴. <http://noo.rs/Im0nA>
- زینال پور، سمیرا و کیهان، جواد (۱۳۹۷). *پدیدارشناسی شیوه‌های آموزش مذهبی والدین به کودکان پیش دبستانی*. *علوم تربیتی از دیدگاه اسلام*، ۶(۱۱)، ۶۹-۹۱. <https://doi.org/10.30497/edus.2018.71333>
- سجادی، مهدی (۱۳۷۹). *رویکردها و روشهای تربیت اخلاقی و ارزشی بازنگري و نوع شناسی*. *پژوهشهای فلسفی کلامی*، ۱۳(۱)، ۱۴۴-۱۶۵. <http://noo.rs/2Fy59>
- شکفته، رها و نودری، محمود (۱۴۰۲). *تحلیل مضمون دعا‌های کودکان در حرم مطهر رضوی*. *فرهنگ رضوی*، ۱۱(۴۱)، ۱۵۱-۱۸۴. <https://doi.org/10.22034/farzv.2021.276033.1626>
- صحرايي پاریزی، فاطمه (۱۳۹۶). *بررسی نقش والدین در تربیت عاطفی کودک با بهره‌گیری از سیره‌ی امام رضا (ع)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش. دانشگاه علامه طباطبایی. <https://doi.org/10.22054/qccpc.2019.40836.2103>
- صف آرا، مریم، صفادوست، طویی، موسوی‌نژاد، محمود و غلام‌نژاد، حانیه (۱۴۰۱). *رابطه سلامت معنوی با انسجام روانی در سالمندان: نقش میانجی سرسختی روان‌شناختی*. *روان‌شناسی*
- پیری، ۸(۴)، ۳۷۵-۳۸۷.
- <https://doi.org/10.22126/jap.2022.8160.1644>
- عظیم زاده اردبیلی، فائزه و حمیدی پور، معصومه (۱۳۹۳). *سازوکارهای حمایتی از تربیت کودک در آموه های دینی با تأکید بر سیره رضوی، فرهنگ رضوی، ۲(۵)، ۱۴۲-۱۶۸*. <https://elmnet.ir/account/login?returnUrl=%2Fdoc%2F10693783-71171>
- فرمهبینی فراهانی، محسن، میرزامحمدی، محمدحسن و امیرسالاری، علی (۱۳۸۸). *بررسی تربیت اخلاقی از منظر امام صادق (ع) (مبانی، اصول، روش های تربیتی)*. *دانشور رفتار*، ۱۶(۳۹) ویژه مقالات تربیت و اجتماع، ۶۵-۷۹. <https://sid.ir/paper/46296/fa>
- قائمی، علی (۱۳۷۴). *پرورش مذهبی و اخلاقی کودکان*. انتشارات امیری، تهران، چاپ ششم
- لواسانی، سیدمحمدرضا (۱۳۹۷). *تحلیل روانشناختی سیره امام رضا (ع) و ارائه الگویی برای سبک زندگی*. رساله دکتری رشته دین‌پژوهی، دانشکده ادیان، دانشگاه ادیان و مذاهب.
- مرویان حسینی، سیدمحمود و عبادی، مهدی (۱۳۹۰). *بررسی تطبیقی جایگاه تربیت در قرآن و کنوانسیون حقوق کودک*. *آموزه‌های قرآنی، دانشگاه علوم اسلامی رضوی*، شماره ۱۴(۳)، ۴۵-۶۴. <https://ensani.ir/file/download/article/20130807165547-9837-2.pdf>
- نیکومنش، اصغر، ایزدی، مهشید، رفیعی شمس آبادی، حجت‌اله و وکیلی، نجمه (۱۳۹۹). *طراحی الگوی تربیت اعتقادی و اخلاقی کودک در دوره سیادت (هفت سال اول) بر اساس تعالیم اسلامی*. *بصیرت و تربیت اسلامی*، ۱۷(۵۵)، ۱۴۵-۱۶۵. <https://sid.ir/paper/409539/fa>
- نوروزی، علیرضا و مهین، نسترن (۱۳۹۳). *برنامه ریزی فضای بازی کودکان (بازیگه های شهری)*. ناشر سازمان جهاد دانشگاهی. هوشیار، زهرا، شمشیری، بابک و ایزدپناه، امین (۱۴۰۱). *بررسی تطبیقی جایگاه کودک در دو رویکرد آموزشی «تربیت شهروند آینده» و تربیت شهروند کنش‌گر» دوره‌ای آموزش شهروندی در دوره کودکی، فصلنامه آموزش پژوهی*، ۸(۳۱)، ۶۵-۷۷. https://journals.cfu.ac.ir/article_2425_3c0f910d240b5801eb1acc5bb1fd70ae.pdf
- نوری، محمد و فلاح، محمدرضا (۱۳۸۷). *اخلاق اسلامی؛ مبانی و غایات*. نگاه حوزه، ۲۳۹. <https://www.alefbalib.com/index.aspx?pid=14&GID=393147&ID=685884>
- Fisher, R. (2005). *Teaching Children to Think*. Cheltenham, 2 edition, Nelson Thornes, UK.
- Riggio, E. (2002). Child friendly cities. Good governance in the best interests of the child. *Environment & Urbanization*. 14(2), 45-58. <https://doi.org/10.1177/095624780201400204>
- Sutton, S. E. & Kemp, S.P. (2002), Children as partners in neighborhood placemarking: lessons from intergenerational designcharrettes. *Journal of*

Environmental Psychology, 22(1), 171-189.

<http://dx.doi.org/10.1006/jevp.2001.0251>

Torres, J. (2009). *Children & cities: planning to grow together*. Document in a collection, Ottawa: the Vanier institute of the family.
<https://www.playaustralia.org.au/sites/default/files/LibraryDownloads/Children%20and%20Cities%20Planning%20to%20Grow%20Together.pdf>

شپوه‌شکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی